

nasal (M-Lübke, *Gramm.* I, § 57, i AIS mapes 361, 284, 321, 329). En llengua d'oc hi ha algun exemple de *gumena* en el S. XIV i posteriorment *gumo*, amb la reducció fonètica pròpia dels esdrúixols en occità modern.

De l'it., o, almenys en part del cat. o la llengua d'oc, prové el fr. *gumène*, *gume* etc. (només documentat en el S. XVI i menys sovint en el XVII; veg. Jal, *Gloss.*, p. 1320 etc., i God.); el cast. *gúmena* del qual no apareixen més que set dades, des de 1444 a princ. del S. XVII, és manlleu del català, i ha de ser-ho també el port. *gúmena*, car altrament la fonètica castellana exigiria que s'hagués tornat **gumbra*, i la portuguesa, **gúmia*, mentre que en català és normal la conservació de la postònica interna quan va davant *n* (*llémena*, *Gémena*, *hòmens*, *fréixens*, *nomenar* etc.); en efecte no hi ha cap indicatiu que permeti suposar que el mot sigui entre nosaltres ni entre els provençals menys antic que a Itàlia, puix que es tracta d'un vell terme mediterrani, comú a les llengües costeres d'aquesta mar, i solament en data tardana propagat a aquells que tenen la costa de la banda atlàntica.

Sobre l'origen d'aquest mot vàrem escriure sobretot BEVidos (*Parole Marin.*, 438-445) i jo mateix (ja un poc abans, en *Homen. a Rubió i Lluch* III, 1936, 295-297; *EntreDL* III, 194-7), treball renovat en el DCEC II, 849-51. No caldrà repetir ací tot el que ja dic en aquestes obres, ni tota la bibliografia que hi dono. Ja en el primer vaig demostrar en forma conclouent que *gúmena* no pot venir de l'àrab ni del turc (com havia afirmat Vidos en una nota prèvia), i no obstant va insistir allí en la seva falsa etimologia, sense aportar-hi cap argument positiu.

Resumint les meves raons: a) com ja va adonar-se'n l'especialista Dozy, les formes *gúmena* (amb *g* oclusiva), *kúmena*, *gumna*, *gámena* de l'àrab africà,¹ el beber i el turc, són d'origen europeu, com ho prova ja la forma de llur consonant inicial; b) l'àrab *gumil* (o *gúmal*) 'cable, calabrot', mot que sembla derivar d'una ben coneguda arrel semítica, i que ja apareix en l'àrab literal i tradicional, és totalment estranya als dialectes vulgars actuals, i no sols ho era a l'hispanoàrab en el seu sentit de 'cap de corda', sinó que a l'Andalus havia pres el sentit d'estopa (o «tascos») de lli: altrament en la forma fonètica *gémel*; c) una *g* àrabiga no dóna una *g* romànica sinó *j*, i si hi ha alguna excepció és extraordinària, limitada a algun mot d'importància cabdal i d'ús antiquíssim (del temps remot en què el *g* àrab encara es pronunciava *g*), de cap manera un terme d'importància limitada, i que no hauria pogut transmetre's sinó a partir del moment, bastant tardà, en què els àrabs aprengueren a navegar pel Mediterrani (ja força posterior al canvi de la *g* semítica en la *g* pròpiament àrabiga).

d) La *-l* d'aquella llengua tampoc no podria explicar la *-n* de la forma romànica *gúmena*. En última instància és molt més probable que sigui aquest àrab *gúmal* el que resulti d'una arabització del nostre *gúmera/gúmena*, incorporant-lo a l'arrel semítica *g-m-l* 'reunir, aplegar', significat en el qual es podia, en rigor, en-

caixar (mal sigui forçadament) el del gros calabrot d'aquest nom. Manca absolutament de valor l'argument de Vidos allegant que la *a-* de la forma antiga *agúmena* seria una resta de l'article àrab, car davant una *g* (o *ğ*) no pot desaparèixer la *-l-* d'aquest article, com és ben sabut de tot coneixedor de l'àrab.

A mi com a tothom, la forma antiga *agúmena* em va cridar de seguida l'atenció per la seva fesomia grega. No desconec que l'etimologia que vaig trobar és hipotètica, però és l'única sostenible entre les que s'han proposat. Vist que *ήγουμενή* és el participi conegut del verb freqüentíssim *ήγέομαι* 'jo conduïxo', és fora de dubte que *σειρά ήγουμενή* degué emprar-se algunes vegades en el sentit de 'corda que conduïx o remolca'.

Que aquest significat va ser corrent, i si *σειρά ήγουμενή* es pogué abreuçar i substantivar com *ήγουμενή*,² serien, doncs, les úniques coses que faltaria provar, i el mateix Vidos ja reconeix que això es pogué esdevenir i que ell ha proposat moltes etimologies amb la mateixa mena de substantivació. A favor de la meua idea, vaig poder adduir en el segon treball l'existència d'una variant *egumena* amb *e-* inicial, documentada a Itàlia, en els Estatuts genovesos del S. XIV: «Intelligatur positum ad colam [l'acte de llevar l'àncora, cf. *collare* 'varar, salpar' en Du C.] quando amoverit *egumenas* a mole ['del moll'] seu terra et recesserit e loco», cita de Du C., s. v. *cola* VII. Ara bé aquesta forma és massa idèntica al suposat ètmon grec perquè resulti versemblant mirar-la com a fruit d'una coincidència casual.

L'únic argument en què sembla encastellar-se Vidos és que una *gúmena* no és un cap destinat a remolcar. Ni que fos així, això no demostraria pas la falsedat de l'ètmon *ήγουμενή*, car tots estarem d'acord que el mot pogué i degué pendre significats nous en els mil anys que separen el grec antic de les primeres aparicions del romànic *gúmena*; i essent un fet incontrovertible que la *gúmena* és el més gruiixut dels calabrots nàutics («il cavo di maggior grandezza usato in marina», *Diz. di Marina d. Accad. d'It.*), és clar que un cap tan gruiixut era el més apropiat per al remolcatge d'embarcacions, d'on pogué més tard passar a usar-se per a d'altres usos que exigissin un cordatge reforçat.

D'altra banda, que s'havia usat per a allò ja en vaig adduir el testimoni de Bartolomeo Crescenzo (un dels escriptors italians més antics entre els que tractaren especialment de matèries nàutiques), i el mateix diu l'altre compatriota seu que pot aspirar a aqueix títol, Pantero Pantera (1614): «*gonemetta* --- serve per le ancore minari --- per rimorchiare ecc.»; i avui ho repeteix un altre especialista, Imperato.³ Però els testimonis que ens mostren les *gúmenes*, usades per conduir o per remolcar una embarcació, es podrien multiplicar fàcilment: començant pel fet cabdal i vistent que la *gúmena* de l'Ebre és un gros llibant sense altra funció que conduir o dirigir la barca de pas. En el *Tirant* es pintà una escena bèl·lica en què un brulot o embarcació incendiària és atreta cap a una nau enemiga per mitjà d'una *gúmena* (Ag. I, 322-4); Crescenzo,